

Recenze

Susan Kerrová: Dítě se speciálními potřebami.

Praha: Portál, 1997, 165 s.

Autorka se ve své knize snaží uvést rady pro rodiče, kteří se musí vyrovnat se skutečností, že jejich děti jsou něčím jiné, liší se. Označuje je jako děti se speciálními potřebami. Není snadné nalézt cestu k takovýmto dětem a mnohdy to trvá velmi dlouho. Na druhé straně může toto hledání být i velmi zajímavé, podněcující a obohacující pro všechny zúčastněné. Susan Kerrová je anglická publicistka, která se věnuje otázkám rodičovství a speciální pedagogiky a sama je matkou postiženého dítěte.

Kniha je určena také učitelům, vychovatelům, sociálním pracovníkům, psychologům, lékařům a vůbec všem, kteří se setkávají s dětmi se zdravotním postižením. Vedle rad odborníků se můžeme podívat na problémy dětí i očima jejich rodičů, kteří o ně pečují. Jejich zkušenosti jsou velmi cenné a výpovědi upřímné.

Termín „dítě se speciálními potřebami“ není často používaný, a proto bude dobré, když připomeneme, že se jedná například o dítě se specifickými poruchami učení (dyslexie a podobně), s alergií, s vadami řeči, se zrakovým, sluchovým nebo tělesným postižením.

Je velmi sympatické, že text je psán čtivou formou a nepřináší jen striktní doporučení, co a jak nejlépe dělat. Ponechává na čtenáři, aby se sám rozhodl a případně i odmítal. Autorka má pochopení pro pocity bezradnosti, skepse, sklíčenosti, které se zákonitě objevují. Připomíná, že se za ně nemáme stydět, že nejsou něčím opovržením hodným, ale přirozenou součástí života s postiženým dítětem. Rodič postiženého dítěte by měl mít, podle jejího názoru, šikovnost žongléra, předvídavost věštce, vhled psychologa, znalosti lékaře, takt diplomata, a to vše ještě umocněno železnou vůlí.

České vydání publikace vhodně doplnil PhDr. Václav Mertin informacemi o systému vzdělávání dětí s postižením v naší republice. Kapitulu o finančních podporách v našem státě připravila Ing. Anna Červenková. Kniha také obsahuje podrobně zpracovaný seznam organizací a institucí, kde je možné hledat pomoc pro postižené děti.

Kniha je rozdělena na deset kapitol. Každá z nich se věnuje samostatnému problému, ale navzájem se informace vhodně doplňují a podporují.

Po úvodní kapitole si autorka klade otázku „JAK“ se vyrovnat s novou, nečekanou situací, že naše dítě je postižené? Popisuje pocity, které zažíváme, ve kterých se neorientujeme a kterých se obáváme. Seznamujeme se s jednotlivými krizovými fázemi, kterými prochází většina z nás. Nacházíme povzbuzení a rady, jak se v jednotlivých obdobích vyrovnávat se svými vlastními emocemi a také rady k tomu, kdy, jak a co říci o postižení samotnému dítěti, ale i jeho sourozencům, rodině a známým.

Třetí kapitola zdůrazňuje, že v problému jsme nezůstali sami, ztraceni, ale že máme možnost se někam obrátit, kde nám pomohou. Není určitě řešením, pokud se uzavřeme se svým problémem. Situaci tak jen zhoršíme a stane se neúnosnou, jak pro nás, tak pro dítě. Informace nám poskytnou lékaři, specialisté ve zdravotnických zařízeních, sociální pracovníci, speciální pedagogové, rehabilitační pracovníci, dětské psychologové, učitelé, pracovníci školského úřadu, organizace zabývající se postižením, které má vaše dítě a podobně. Sami se můžeme dozvědět mnoho nového a užitečného v knihovně z publikací, časopisů, letáků. Dobrým zdrojem kontaktů mohou být například i Zlaté stránky. Další pasáž se věnuje komunikačním strategiím, které bychom si měli osvojit, aby naše jednání byla úspěšná a abychom z nich vždy vytěžili co nejvíce. Závěr kapitoly přináší rady, jak hledat lidi, které trápí podobné problémy, kteří se také potýkají s podobnými nesnázemi. Autorka má na mysli především různá sdružení a organizace. Podle našeho názoru máme na tomto poli stále co dohánět. Ovšem na druhou stranu i u nás se již tato forma kontaktů spolupráce v některých oblastech zdárně rozvíjí.

Čtvrtá kapitola se zabývá diagnózou a zhodnocením stavu dítěte s postižením. Někdy se můžeme setkat s problémem, kdy například nerozumíme všemu, co nám lékař sděluje, nerozumíme tomu. Pak je nezbytné klást otázky a snažit se dozvědět co nejvíce, abychom mohli pomoci svému dítěti. Pro mnoho rodičů, kteří mají špatné zkušenosti s podáváním léků dětem, bude jistě zajímavé přečíst si o taktických „fíglech“ při jejich užívání. Mnohé rady z této kapitoly by mohli uplatnit i rodiče zdravých dětí, pokud jejich dítě krátce onemocní například chřipkou nebo anginou.

Navody k tomu, jak pomáhat dětskému rozvoji, jsou obsahem další kapitoly. Přináší návrhy her, které mohou dětem pomoci a které je možné různě obměňovat. Navíc jsou tyto hry vhodné i pro zdravé děti. Začíná se s činnostmi od nejtělejšího věku, kdy je dítě ještě v kojeneckém věku. Nejdůležitější místo zaujímá komunikace a její kvalita. Námětem další části jsou projevy a možné příčiny vzteku, agrese a náládovosti u dětí. Podrobněji je

rozebráno období, kdy se dítě už pozvolna připravuje na vstup do mateřské školy a později do základní školy.

Problémy, se kterými se musí vyrovnat celá rodina postiženého dítěte, jsou popsány a rozebrány v následující kapitole. Pokud je v rodině dítě s postižením, vždy je to pro ni zátěž, se kterou se každý vyrovnává po svém. Není to jednorázová, krátkodobá záležitost, ale dlouhodobý proces, se kterým musíme počítat. Rodina by měla pomáhat dítěti nalézt určitou autonomii – samostatnost, samozřejmě s ohledem na charakter postižení. Rodiče by se měli snažit podporovat samostatné rozhodování dítěte například i ve zdánlivých maličkostech (dítě si může vybrat, jakou chce omáčku ke knedlíkům, jaké obrázky si pověsí nad postel apod.). Tato kapitola se snaží upozornit, že se mohou objevit také problémy v soužití manželů. Proto, abychom mohli dítěti poskytnout co nejvíce lásky, energie a síly, musíme ji sami někde načerpat. Proto není nic špatného na tom, pokud si budeme hájit i několik chvil denně pro sebe a budeme se věnovat například svým koníčkům. Dítě může na chvíli pohlídat partner, příbuzní nebo může navštěvovat alespoň krátce nějaké zařízení.

Vzdělání dětí se speciálními potřebami rozebírá sedmá kapitola. Rodiče často stojí před rozhodnutím, jakou zvolit pro dítě školu speciální nebo běžnou. Zde se seznámí s výhodami, které nabízí jak speciální, tak běžné školy. Další část kapitoly se věnuje dítěti ve škole a problémům, kterých si musíme všimnout. Škola neposkytuje dětem pouze znalosti a dovednosti, ale učí je také, jak komunikovat s vrstevníky, jak se podřídit autoritě a jak spolupracovat.

Vztahy k ostatním lidem v okolí jsou obsahem následující části. Za velmi důležité pokládáme upozornění, že děti kterým jejich postižení nedovoluje řadu věcí pochopit a jsou určitým způsobem nápadné, mohou být snadno fyzicky nebo sexuálně zneužívány. Dítě by mělo mít možnost, s ohledem na postižení, se zapojit do různých zájmových aktivit. Pomůže to především jeho psychickému stavu a otevře mu to cestu k poznání jiných lidí, a to buď stejně postižených, nebo i zdravých. Jako přínosné se jeví za určitých okolností dočasné odloučení dítěte od pečující osoby. Autorka má na mysli například výměnné pobyty v rodinách, pobyty u příbuzných a podobně.

Předposlední kapitola se věnuje finančnímu zajištění rodin, které pečují o postižené jedince. Jsou zde shromážděny informace o posuzování zdravotního stavu, o nárokových dávkách a příspěvcích. Kapitola je upravena podle podmínek v České republice.

Poslední kapitola se zamýšlí nad perspektivami do budoucna. Autorka připomíná, že kniha je věnovaná především péči o dítě do deseti let věku, ale že některé problémy mají dlouhodobější dopad. Jedná se například o otázky,

kteří řeší genetické poradny. Určitě si klademe otázku, zda postižení je dědičné, zda se promítne do dalších generací a podobně. Závěr kapitoly se zabývá tématem smrti dítěte. Autorka se pokouší přinést několik rad, které by mohly situaci ulehčit.

Kniha je velmi vítaným pomocníkem a rádcem především pro rodiče, učitele a vychovatele postižených dětí. Ovšem cenné informace z ní mohou získat i rodiče zdravých dětí. Život s postiženým dítětem je složitý, náročný, vysilující, ale má i své pozitivní a nádherné chvíle, o které je nutné se snažit.

Dita Janderková

Vašutová, J. a kol.: Kapitoly z pedagogiky.

Praha: Pedagogická fakulta UK, 1998.

Autorský kolektiv, který vedla PaedDr. Jaroslava Vašutová, Dr., odborná asistentka z Ústavu výzkumu a rozvoje školství PedF UK, zpracoval studijní text, který lze využít v pedagogické teorii a praxi. Členění kapitol a podkapitol může čtenář pozitivně hodnotit jak z metodologického hlediska, tak z hlediska praktického využití vybraných částí studijního textu. Při objektivním posouzení rozsáhlého studijního textu (205 stran), je vhodné upozornit čtenáře na obsahové zaměření jednotlivých kapitol jak z užšího, tak širšího pohledu.

V kapitole první „Obecné otázky pedagogiky“ (Vlastimil Pařízek) má čtenář možnost seznámit se s podstatou, pojetím a úlohou výchovy v sociálním životě společnosti. Dále autor věnuje pozornost vztahu výchovy k rozhodujícím sférám života ve společnosti, úloze vzdělávání v ekonomice, trendům ve vzdělávání na konci 20. století.

Ve druhé kapitole „Jan Ámos Komenský“ (Růžena Váňová) se autorce podařilo popsat a zobecnit východiska Komenského díla, vývoj pedagogických názorů na Komenského, ohlas Komenského pedagogiky v evropském kontextu. Na tuto část navazuje kapitola třetí „Vývoj pedagogického myšlení v 19. a 20. století“ (Růžena Váňová). Pro čtenáře jsou podnětné k zamyšlení otázky pedagogického systému J. F. Herbarta, reformní pedagogiky, charakteristiky současných alternativních pedagogických hnutí. Ve čtvrté kapitole „Vývoj českého školství do roku 1939“ (Růžena Váňová) se čtenář seznamuje se změnami v českém školství v poslední třetině 18. století, s pojetím českého školství v 2. polovině 19. století. Autorka se zamýšlí nad pojetím školství v Československu od roku 1918 do roku 1938, popisuje reformní snahy V. Příhody o provedení vnější a vnitřní diferenciaci školského systému.

Je škoda, že na uvedenou kapitolu nenavázal studijní text, který by pojednával o historii českého školství od roku 1939 do roku 1990.

Téma „Socializace ve škole“ je řešeno v páté kapitole. Autor (Jiří Prokop) vymezuje pojem socializace z hlediska pedagogiky, psychologie a sociologie. Pozornost věnuje rodinné socializaci, školní socializaci, socializaci v povolání. V další části kapitoly je vymezena kvalifikační, selekční a integrační funkce školy. Autor se v rozsáhlé kapitole zabývá i vymezením pojmu etiketování, formální a neformální plán, řád školy a školní třídy. Kapitola je zakončena analýzou tajného plánu výuky (tzv. skryté osnovy). Náročné zaměření celé kapitoly může, zejména u studentů, vyvolat po prvním čtení určité nepochopení textu. Při druhém a třetím čtení může čtenář (student) dospět „k porozumění obsahu a naučit se obsah této kapitoly skript“ (viz autor na str. 89).

Na obsah páté kapitoly nepřímo navazuje kapitola šestá „Rizikové skupiny dětí a mládeže“ (Marie Hradečná). V této části se autorka zabývá vymezením pojmů sociální kompetence učitelů, ohrožené děti, rizikové skupiny dětí a mládeže. Pozornost je dále věnována výchově a vzdělávání minoritních skupin a programům preventivní péče.

Pokud chce pedagog dosahovat nejlepší výsledky ve svém pedagogickém působení, potřebuje poznat své žáky. K získání znalostí o žácích slouží pedagogická diagnostika. Čtenář má možnost v sedmé kapitole „Pedagogická diagnostika ve škole“ (Olga Opekarová) seznámit se s vymezením pojmu pedagogická diagnostika v práci učitele, s metodami pedagogické diagnostiky, s diagnostikou školní úspěšnosti žáka (kapitola je účelně doplněna o přílohu „Výzkumný proces“ podle J. Maňáka). Fakt, že nezastupitelné místo ve výchovně vzdělávacím procesu má učitel, byl motivací i pro vedoucí autorského týmu Jaroslavu Vašutovou. V kapitole osmé se zabývá rozbořem profese učitele. Čtenáři je nejdříve poskytnuta podrobná informace o pedagogických a nepedagogických pracovnících v rezortu školství. Dále se autorka věnuje analýze pojmu profese učitele, profesionální činnosti učitele, profesionálním kompetencím učitele a pracovním podmínkám učitele. Přístup, který autorka zvolila při zpracování této kapitoly poskytuje studentům ucelený přehled o profesi učitele a vybízí k hlubšímu zamyšlení, jak lze problematiku profese učitele prosazovat do podvědomí rodičů a laické veřejnosti.

Rozdílné názory pedagogických pracovníků na didaktiku jako pedagogickou disciplínu často vyvolávají protichůdné diskuze. Autorka deváté kapitoly „Základní pojmy didaktiky“ (Jaroslava Vašutová) se rozhodla vymezit pojmy didaktika vyučování, učení, vyučování jako systém. Uvádí současně východiska k projektování vyučování (od přípravy na vyučování) přes realizační etapu až k hodnocení vzdělávacího procesu. V závěru kapitoly autorka seznamuje čtenáře s vymezením pojmu interakce, s funkcemi a druhy pedagogické komunikace.

Na výše uvedenou kapitolu navazuje rozsáhlá a pro čtenáře náročná kapitola „Strategie vyučování“ (Jaroslava Vašutová). S pojmem strategie vyučování se v pedagogické praxi nesetkáváme často. Proto autorka v úvodu kapitoly vymezuje nejvíce používané pojmy: koncepce vyučování, učitelovo pojetí vyučování, styl a strategie vyučování. V přístupech ke strategiím vyučování se čtenář může podrobněji seznámit se základními prvky vyučovacích strategií, s názory na střet vzdělávacích zájmů učitele a žáka, na způsob strukturování učiva a intenzitu žákovy interakce s učivem, na způsob organizování učebních činností žáků. Ovládnutí strategií vyučování je projevem profesionality učitele. Proto se autorka v subkapitole „Kontext vyučování“ zaměřila na podmínky, které ovlivňují změnu a role žáka a učitele ve vyučování, v přístupu k učení, ke stylu učení.

Studijní texty jsou zakončeny kapitolou jedenáctou „Teorie školského systému – Český školský systém“ (Jaroslava Vašutová, Miroslava Váňová). Přesto, že studiem školských systémů se zabývá komparativní pedagogika, je v této části věnována pozornost analýze pojmů, znaků, struktury školského systému, základní charakteristice jednotlivých úrovní vzdělávání a institucí, typologii školských systémů. V části „Diferenciace vzdělávacích cest v modelech školských systémů“ má čtenář možnost seznámit se a pochopit klasický model v Německu, v Belgii, ve Velké Británii. Dále model s oddálenou hlubší diferenciací ve Francii a model s jednotnou školou ve Švédsku. V části „Charakteristika změn školství a vzdělávací politiky v ČR po roce 1989“ je naznačena etapa transformace školství jak po stránce obsahové, tak po stránce legislativní. Kapitolu uzavírá část „Český školský systém“, kde se může čtenář stručně seznámit se základními znaky a strukturou předškolní výchovy, základní, střední a vyšší odborné školy, speciálních škol, vysokých škol, se zařízeními pro výchovu mimo vyučování.

Studijní text „Kapitoly z pedagogiky“ se odlišuje od ostatních textů z pedagogiky také tím, že se na zpracování textu podílelo sedm akademických pracovníků z Pedagogické fakulty UK. Vedoucí autorského kolektivu musela vynaložit značné úsilí, aby kvalitní text byl včas připraven do tisku. Přínosem studijních textů je skutečnost, že každá kapitola má vymezenou svou strukturu, klíčová slova, motivační úvod, kontrolní otázky a bohatý přehled odborné literatury. Oceňuji aktivní přístupy jednotlivých autorů ke zpracování kapitol a lektorské posouzení celého studijního textu profesorem Jiřím Kotáskem. Můžeme předpokládat, že se studijní texty nestanou pouze další odbornou literaturou pro studenty na pedagogických fakultách, ale budou využívány pedagogickými pracovníky na školách a školských zařízeních.

Jiří Semrád a kol.: Kapitoly z profesní pedagogiky.

Praha: Policejní akademie České republiky (Ústav bezpečnostní vědy a celoživotního vzdělávání), 1997, 146 s.

V současné době, kdy dochází k uplatnění pedagogiky v různých praktických oborech, v nichž pracovníci přicházejí do kontaktu s lidmi a přímo či nepřímo je svou profesí ovlivňují, ukazuje se důležitost aplikace teoretických pedagogických poznatků do různých profesí – vytváření profesních pedagogik.

Učební text kolektivu autorů pod vedením Jiřího Semráda Kapitoly z profesní pedagogiky představuje významný příspěvek k utváření jedné z profesních pedagogik – pedagogiky pro oblast policejní přípravy. Jedná se o „kapitoly“, a proto lze příznivě hodnotit v úvodu zmíněný záměr autorů text postupně doplňovat dalšími kapitolami.

Publikovaný text zahrnuje celkem sedm kapitol. Počáteční z nich seznamují studenty se základními pedagogickými a pedagogicko-psychologickými pojmy i se složitostí výchovně vzdělávací problematiky. Střední část je orientována na aplikaci pedagogických poznatků na policejní přípravu. Poslední dvě kapitoly jsou věnovány historii systému výchovy a vzdělávání policie u nás a ve vybraných středo- a západoevropských zemích. Text tak zahrnuje důležité oblasti a umožňuje studentům nejen pochopit základní pojmy, ale vytvořit si i členitý obraz o problematice výchovy a vzdělávání pro potřeby policie.

Kapitola Úvod do pedagogiky obsahuje přehled základních pedagogických pojmů. Zde lze zejména ocenit přehledné zpracování a vystižení složitosti problematiky výchovných cílů. Kapitola Úvod do didaktiky policejní přípravy podává výklad základních didaktických pojmů a střídá obecně didaktický přístup s aplikací na policejní přípravu. Za zdařilé lze zde považovat zejména uvedení méně běžných vyučovacích metod. Kapitola Pedagogicko-psychologické aspekty učení přináší stručný přehled teorií učení, druhů učení a zákonů učení a seznamuje tak studenty s potřebnou výbavou pro pochopení fungování vyučovacího procesu. Kapitola Pedagogicko-psychologické aspekty vedení lidí uvádí studenty čtivou a vtipnou formou do základů práce s dospělými, řízení lidí a manageringu. Kapitola Evaluace vzdělávání přináší poznatky a zkušenosti s hodnocením průběhu a výsledků vzdělávání. Velká pozornost je zde věnována systému evaluace ve vysokém školství u nás i ve světě, který lze vztáhnout i na policejní vysoké školy. Kapitola Nástin struktury vzdělávání, výchovy a výcviku četnictva a policejních sborů stráže bezpečnosti v letech 1918–1938 je zajímavým a přehledným popisem zpracovaného systému organizace, školení a výcviku policie

u nás v období 1. republiky. Poslední kapitola Některé policejní vzdělávací systémy v zemích Střední a Západní Evropy pak přináší stručnou charakteristiku školských systémů ve vybraných zemích a ukazuje, jak je do nich začleněno vzdělávání policistů, které dále přehledně a podrobně zachycuje.

Předložený učební text obsahuje řadu zajímavých momentů týkajících se styčných bodů mezi pedagogikou, pedagogickou psychologií a policejním vzděláváním. Přístupným způsobem zprostředkovává studentům základní orientaci v pedagogických a pedagogicko-profesních problémech. Jejich další rozšíření umožňuje bohatá doporučená literatura.

Učební text je určen studentům Policejní akademie. I přes své specifické určení jde o materiál, který si zaslouží širší pozornost.

Věra Cedrychová

Jaroslav Kozlík a kol.: Směřování k základní škole zítřka.

Praha: Fortuna, 1998, 116 s.

Doc. PaedDr. J. Kozlík, CSc., (1907) získal základ své pedagogicko-didaktické tvořivosti za svého dvanáctiletého (do 1945) učitelování na Masarykově pokusné diferencované škole měšťanské ve Zlíně, kde realizoval moderní koncepci tělesné výchovy, jež za jeho sedmadvacetiletého (od r. 1945) působení ve Výzkumném ústavu pedagogickém v Praze podstatně ovlivnila školní i mimoškolní tělesnou výchovu dětí a mládeže v ČR. Pro nesouhlas se sovětskou okupací musel odejít. Po listopadu 1989, jako už dvaosmdesátiletý, rozšiřuje svůj odborný zájem z reformní tělesné výchovy na reformu základní školy vůbec, a to ve dvou fázích. V první fázi se obrací do minulosti a zpracovává (spolu s jinými) zlínské a jiné zkušenosti z reformního hnutí do knihy *Aktuální historie. Kapitoly o zkušenostech pokusných škol ve Zlíně z let 1929–1939* (1996). V druhé fázi se orientuje na přítomnost a hlavně na budoucnost, o čemž svědčí řada článků a statí, vystoupení v rozhlasu i v televizi, zvláště pak jeho (a kol.) kniha *Směřování k základní škole zítřka*.

Oč Kozlíkovi jde, říká hned v 1. kapitole – Idea společenského pokroku: „Je výzvou doby (...), abychom včerejší školu prosycenou duchem odpuzujících 'ismů, (voluntarismu, normativismu, centralismu, formalismu) proměnili ve školu vybudovanou na požadavcích pokroku, tj. svobody, tvořivosti a lidskosti.“ Na to navazují J. Nováčková a J. Kozlík druhou kapitolou – Východiska pro budování základní školy, kde kombinují pohled na reformní hnutí 30. let s pohledem na nedostatky základní školy včerejška a s pohle-

dem na současné školství v zahraničí; následují podkapitoly pedagogicko-psychologické.

Těžištěm Kozlíkova uvažování o „základní škole zítřka“ jsou pak další tři kapitoly. Ve třetí kapitole – Pojetí základní školy – se zabývá funkcemi a vzdělávacími cíli: „Cílem funkce vzdělávací je odbornost. Cílem funkce výchovné je lidskost. Cílem funkce rozvojové je zdatnost.“ (Zde zaznívá jeho naléhavý apel „Naučme děti chtít!“, s. 42.)

Jiří Sedlák

Yves Bertrand: Soudobé teorie vzdělávání.

Praha: Portál, 1998. 248 s. Překlad Oldřich Selucký.

Nakladatelství Portál krok za krokem přebírá úlohu Státního pedagogického nakladatelství a přichází při plnění této náročné úlohy s překladem textu, jaký česká pedagogika nemá od vydání publikace S. I. Hessena Filosofické základy pedagogiky v roce 1936. Bertrandův text (autor vystudoval na univerzitě v Montrealu, přednáší teoretické základy vzdělávání a je autorem publikací Ke škole 2000, Organizační kultura, Škola a společnost – s P. Valoisem) nás uvádí do dnešního odborně pedagogického (namnoze i sociologického a psychologického) myšlení v Severní Americe. Jestliže jsme v pojednání o publikaci H. Röhrse o reformní pedagogice a jejím pokračování na prahu třetího milénia poukázali na oblast německé kultury a vědy¹, potom oblast severní Ameriky je v tomto podání pro mnohé víceméně terra incognita. Takto získáváme komplexnější přístup k tendencím světovým, k nimž by měla přistoupit i ruská oblast apod.

Úvod publikace, a takřka důsledně jednotlivé její kapitoly, hovoří o socio-kulturním významu vzdělávání (pravděpodobně je lépe mluvit o vzdělání, jeho hodnotách a vzdělávání i výchově k nim, když poznámka na s. 11 uvádí možnost překladu termínu l'education českým termínem vzdělávání jako proces a vzdělání jako produkt a k této terminologii se vrací na stejné straně autor spisu). Ten toto tvrzení dokládá důrazem na znalost obecné kultury a velkých děl, která tato kultura spoluutvářela. Bez nich podle M. Adlera v USA a J.-M. Domenacha ve Francii „nelze prostě vůbec hovořit o vzdělání“². Jde o pojetí vysoce moderní a všestranně sympatické, pro něž česká věda hledá přesnější vyjádření terminologické i obsahové.

¹ Studie V. Jůvy Tendence německé pedagogiky v druhé polovině XX. století - Pedagogická orientace 3/97 – toto pojednání doplňuje.

²Viz předchozí poznámka.

Klasifikace teorií vzdělávání má v tomto pojetí na zřeteli teorie spiritualistické, personalistické, kognitivně psychologické, technologické, sociokognitivní, sociální a tzv. akademické. Tento model v obecném slova smyslu odpovídá evropské tradici, zejména anglosaské a frankofonní, jež jsou prarodiči a rodiči současné kultury a vědy v severní Americe. Americká teorie má však své specifčnosti, které autor plně respektuje, a přivádí tak čtenáře při malé znalosti řady autorů a jejich publikací do mnoha nepříjemných situací, i když teoreticky příjemných. V tomto kontextu se přesněji dovídáme, že podklady k publikaci jsou čerpány především z 70. a 80. let tohoto století.

Obnova spiritualistických teorií se zajímá o vztah mezi lidským já a světem pod zorným úhlem metafyziky a stále silněji pod vlivem sociokulturního proudu New Age (W. Herman, C. Fotinas, A. Maslow, G. Leonard, M. Gergusonová aj.).³ Božský princip je přitom doprovodným (nebo převládajícím) faktorem.

Personalistické teorie (C. Rogers aj.) a věda v USA, Québecku i ve Francii jako teorie humanistické, nondirektivní a otevřené mají „dopad“ zejména v didaktice (svoboda žáka, zájmy, vůle překonávat překážky) a v činnosti alternativních škol (integrální rozvoj dítěte).

Kognitivně psychologické teorie se na rozdíl od koncepcí behavioristických (pedagogické prostředí a chování žáka) soustřeďují na úsudek, analýzu, mentální obrazy apod.

Teorie technologické (jde o novum v tomto řazení koncepcí) mají na zřeteli zdokonalování předávání informací, přičemž pojem technologie má stále širší význam (multimediální, kompaktní disky, počítače apod.). Svět školy konce 20. století se mění radikálně, co učitel?

Sociokognitivní teorie plní funkci sociokulturních přístupů (USA, Kanada, Francie), kdy je kladen důraz na sociální a kulturní kontext poznání, a tím i celkového vzdělání.

Sociální teorie (také kontext sociokulturní a kontext životního prostředí) mají v poloze didaktické za cíl přípravu žáka a studenta na řešení problémů (také sociální a kulturní dědičnost, elitářství a výchova elit národa, snížení hodnot života uprostřed nivelizovaného prostředí apod.).

Akademické teorie (tradicionalistické) kladou důraz na obecné hodnoty vzdělání (kritické myšlení, adaptace, tzv. otevřenost ducha apod.) Úcta k tradici a hodnotám demokracie má četné stoupence a je podkladem k výchově smyslu pro občanskou zodpovědnost (srov. s řadou diskusí v českých zemích v posledním desetiletí). Je připomínán klasický výrok španělského filozofa Ortegy y Gassetta o „vzdělancích“, inženýrech, advokátech apod. kteří jsou dobře „vycvičení“, ale v jádru to jsou „nekultivovaní barbaři“.

³Viz též Pedagogická orientace 1/98.

Sem náleží také M. Adler a jeho skupina Paideia (The Paideia Program z roku 1984).

Na s. 20–21 jsou přehledně uvedeni představitelé jednotlivých teorií, jejich zdroje a problémy. Přehledné je také uspořádání jednotlivých kapitol (historický přehled, vymezení problematiky, principy, pojetí vzdělávání, např. teorie A. Maslowa a další teorie v komparativním pohledu, závěr kapitoly).

Jedná se o publikaci, k níž se budeme vracet v různých pohledech a v hodnocení často i diferencovaném. Jde o východisko k diskusím, jež již byly podloženy publikacemi J. Průchy a jeho kolektivu, J. Skalkové i statěmi v odborném pedagogickém tisku.

Díky za řadu dobrých podnětů pro 21. století!

Josef Cach